

ПРАВОПИСНА НОРМА У СРЕДЊОШКОЛСКОЈ НАСТАВНОЈ ПРАКСИ

Апстракт *Језичка писменост представља један од најзначајнијих циљева васпитно-образовног процеса. Кроз програмске захтеве наставе српског језика, која се у гимназијама и средњим стручним школама одвија готово према истом наставном плану и програму, ученици усвајају нормативна правила стандардног српског језика. Посебно место у настави српског језика заузима настава правописа која се темељи на ортографској норми. У овом раду ћемо покушати да одговоримо на питање колико ученици завршних разреда средњих школа поштују правописну норму и у којој мери примењују правописна правила. У истраживању које је реализовано школске 2010/2011. године учествовала су 583 ученика III и IV разреда гимназија и средњих стручних школа у Београду, Новом Саду, Јагодина и Крушевцу. Ученици су, на једном школском часу попуњавали упитник који садржи релевантна питања из правописа, намењена за споменути узраст ученика. Питања у упитнику се односе на норму из следећих правописних области: писмо, велико слово, гласовне промене и односи гласова, спојено и одвојено писање речи и интерпункција. Резултати показују да ниједан ученик није одговорио на сва питања из упитника, а да ниједанпут није одступио од правописне норме. Такође, резултати упућују на то да ученици најмање познају норму везану за правописну област спојено и одвојено писање речи, док најчешће примењују правописна правила о писању великог слова и правила о употреби интерпункције.*

Кључне речи: настава српског језика, правописна норма, правопис, ученици, средња школа.

ORTHOGRAPHIC NORMS IN HIGH SCHOOL PRACTICE

Abstract *Linguistic literacy is one of the most prominent aims of the educational process. Through curricular activities of the subject Serbian language, which are almost identical for comprehensive and vocational secondary schools, students acquire normative rules of the standard Serbian language. Orthography teaching is based on orthographic norms and holds a special place in the Serbian language curricula. In this article, we will try to answer the question to what extent the students of the final years of comprehensive and vocational schools respect and apply orthographic rules. The research was conducted during 2010/11 academic year and included 583 students of the third and fourth years of comprehensive and vocational schools in Belgrade, Novi Sad, Jagodina and Kruševac. During their regular classes, the students filled in a questionnaire containing relevant questions on orthography, adapted for their age. The questions covered the following orthography areas: scripture, capitalization, sound changes and relations between sounds, junctures and separately written words, and punctuation. The*

¹ jstevanovic@rcub.bg.ac.rs

results show that not a single student answered all questions without deviating from the norm at least once. Also, the results indicate that the students are the least familiar with the norms regarding joined or separately written words, and that capitalization and punctuation rules are most frequently obeyed.

Keywords: *Serbian language teaching, orthographic rules, students, high school.*

ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ НОРМЫ В СРЕДНЕШКОЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ

Резюме *Языковая грамотность является одной из самых важных целей воспитательно-образовательного процесса. Программы обучения сербскому языку для гимназий и средних специальных школ содержат одинаковые требования относительно подлежащих усвоению нормативных правил стандартного сербского языка. Особое место в процессе обучения сербскому языку занимает усвоение основных правил сербской орфографии. Автор данной статьи пытается ответить на вопрос, в какой мере ученики средних школ соблюдают нормы и правила орфографии. Исследование проведено в 2010/2011 учебном году на примере 583 учеников третьего и четвертого классов гимназии и средних специальных школ в Белграде, Новом Саде, Ягодине и Крушевце. С помощью вопросника проверялись знания о написании слов, об употреблении прописных и строчных букв, о чередовании звуков, о слитных и раздельных написаниях слов, о пунктуации. Анализ полученных ответов показывает, что ни один ученик не ответил на все вопросы, не нарушив при этом кокой-нибудь орфографической нормы. Ученики хуже всего знают правила о слитных и раздельных написаниях слов, а чаще всего применяют правила употребления прописных букв и правила пунктуации.*

Ключевые слова: *обучение сербскому языку, нормы орфографии, средняя школа.*

Увод

„Језик представља својеврстан систем знакова допуњен правилима о њиховој градњи и употреби. Да бисмо сврсисходно користили одређене језичке јединице, неопходно је да се придржавамо скупа правила за њихову употребу. Посматрано са овог аспекта, језик се јавља као сплет међусобно повезаних језичких стандарда, а ова сложена „грађевина“ језичких форми и језичких правила чини језичку норму (Симић, 1991). Језичка норма настаје у одређеним друштвеним условима, а чини је скуп особина којима се одређује језик једне језичке заједнице који се сматра узором коме треба тежити и коме се треба прилагодити. Дакле, норму можемо посматрати на различитим језичким нивоима, а један од њих је и ортографија, односно правопис.

Правопис садржи норму за писани језик (Дешић 1994: 40). Ова норма указује на правилне облике и на најчешће грешке које се јављају при писању (Дешић 1998б: 148). У области правописа, како Симић сматра, нормативи-

стика је „надлежна за то какав је тип правописа примењен у датом језику (фонетски, етимолошки или сл.), какве су опште могућности књижевног језика за његову доследну или недоследну примену, и какав је став, каква традиција и какви друштвени односи у којима дати правопис функционише“ (Симић 1994: 18). У предговору *Правописа српскохрватског књижевног језика* Белић каже да је „наш правопис прост и природан; али да он има једну тешкоћу: он тражи од оних који се њиме служе да мисле примењујући га“ (Белић 1999: 11).

Пожељно је да норма буде еластична и да се након одређеног времена мења, сходно променама које се дешавају у језику и у друштву уопште (Дешић 2004: 7). Дешић објашњава да су оправдане само мање измене правописних правила, које не би требало чинити сувише често, јер се постојеће навике у писању дуго чувају, а нове се тешко стичу. Осавремењавање ортографске норме неопходно је, посебно онда када поједина решења пракса не прихвата (Дешић 1998а: 30).

Настави правописа припада значајно место у нашем образовном систему. Њен циљ је стицање ортографских навика до којих се долази усвајањем и применом у пракси система правописних правила и систематским организовањем одговарајућих вежби (Дешић, 1997). За успешну и квалитетну наставу правописа веома је значајно спојити теорију и праксу (Дешић, 1998а). Настава правописа је доста сложена јер захтева повезивање различитих области, на пример, говорног и писаног језика, с обзиром на то да су поједина правила везана за фонетику и фонологију, потом за морфологију, синтаксу, лексику и др. Такође, повезивања, а самим тим и усложњавања за практичну примену, има и у односу између матерњег и страног језика, што је посебно изражено у транскрипцији.

Осим упознавања ученика са садржајима из правописа и примењивања правописних вежбања да би ученици правописну норму у пракси поштовали, наставник има задатак да укаже на важност и високу вредност правописног начела „пиши као што говориш“ (Симић, 2001), као и на еластичну стабилност којом се ортографска норма одликује (Симић, 1991)². Дакле, наша правописна норма није хомогена, већ се у њој распознаје више слојева, па је и вредност начела и принципа које би требало ученици да усвоје у сваком од њих другачија (Симић, 1994)³.

² Термином еластична стабилност Симић објашњава и скуп појава којима је књижевни језик непрекидно изложен, а које га чине јединственим у обављању функција, а нејединственим у облицима и развојним смеровима.

³ Слојеви се најпре издвајају према граматичким нивоима, јер сем бележења гласова, правописом се регулише обележавање речи, као и односи у јединицама вишег реда. На пример, писање великог и малог слова није у вези с изговором, већ с лингвистичким и друштвеним статусом јединица које се њима обележавају

С неким правописним правилима ученици се срећу већ у првом разреду основне школе, када почињу да упознају употребу тачке, упитника и узвичника на крају реченице и писањем великог слова на почетку реченице и код имена. Учење правописа прати ученике током целог основношколског и средњошколског образовања, што указује на значај правописних правила и правописних садржаја. Највећи део правописних захтева којима ученици треба да овладају завршава се са седмим разредом основне школе. Средњошколска настава језика, па тако и правописа, подразумева познавање, систематизовање и проширивање знања стеченог у основној школи. Међутим, у наставном плану и програму за основну и средњу школу, иако постоје основне одреднице о правопису, не експлицира се колико је часова настави правописа посвећено појединачно по разредима, нити укупно у току школске године (Брборић, 2004).

Искуства из школске праксе и резултати истраживања доследно указују на незадовољавајући ниво познавања правописне норме ученика у Србији. На основу резултата истраживања о правопису српског језика у наставној пракси са ученицима основне и средње школе и са студентима, Брборић закључује да се правописно, а самим тим и језичко знање ученика завршава с основном школом, као и да разлика у познавању ортографске норме није велика између средњошколаца и основаца (Брборић, 2004). У средњој школи долази до заборављања наученог градива, пошто се у пракси ова језичка знања не обнављају и не надограђују. С тим у вези, Симић констатује да је закључак поразан – уместо да се побољшава, писменост ученика и познавање ортографске норме у неким сегментима опада током школовања (Симић, 1994). Детаљније анализе знања из граматичке компетенције, семантике и правописа откривају да ученици у појединим средњим школама не успевају у потпуности да савладају градиво из ових области и да су резултати истраживања у корелацији са типом средње школе коју ученик похађа (Петровић, 1999).

У истраживању чији су предмет биле правописне карактеристике језичке културе ученика VI и VII разреда једне београдске основне школе, на основу анализе текстова ученика, уочено је да више од трећине испитаних ученика не примењује довољно правила из следећих правописних области: писмо, велико слово, спојено и одвојено писање речи, интерпункција, гласовне промене и односи гласова, подела речи на крају реда. Показало се да ученици највише греше у употреби великог слова (37%), док се више од две трећине ученика најчешће придржава научених правила о подели речи на крају реда (Стевановић, 2011).

Узроци оваквог стања су бројни. Међутим, један од кључних чинилаца је тај што се настава језика веома често потискује на рачун наставе

књижевности, што се јасно уочава у средњој школи, али је слична ситуација и у основној школи.

Методологија истраживања

С обзиром на то да је посебно угрожена ортографска норма, јер за динамику и значај њеног усвајања не постоји прецизна регулатива, у завршним разредима гимназија и средњих стручних школа у Србији спровели смо истраживање да бисмо утврдили колико се средњошколци III и IV разреда придржавају научених ортографских правила и колико их примењују.

Испитивање смо обавили помоћу упитника који садржи релевантна питања из правописа, намењена за споменути узраст ученика. Упитник се састоји од питања отвореног и затвореног типа која се односе на норму из следећих правописних области: *писмо, велико слово, гласовне промене и односи гласова, спојено и одвојено писање речи и интерпункција* (Правопис српског језика, 2010). Питања у упитнику била су идентична за све ученике, јер нам је намера била да утврдимо степен општег познавања правописне норме, независно од типа школе, па смо занемарили чињеницу да ученици гимназија имају нешто више часова српског језика. Осим питања у вези са правописном нормом, упитник садржи и питања о појединим социодемографским карактеристикама ученика (разред, тип средње школе, место у коме ученик похађа средњу школу).

Истраживање смо обавили током маја школске 2010/11. године у гимназијама (N=7) и средњим стручним школама (N=5) у Београду, Крушевцу, Новом Саду и Јагодини. Узорак су чинила 583 ученика завршних разреда средњих школа (табела 1).

Табела 1: Структура узорка према типу средње школе, разреду и месту

Тип средње школе		Разред		Место			
гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина
59,7%	40,3%	50,1%	49,9%	49,2%	25,7%	11,2%	13,9%
100%		100%		100%			

Истраживањем смо настојали да одговоримо на следећа питања:

- У којој мери су средњошколци завршних разреда овладали правописном нормом српског језика?
- Да ли постоје разлике у познавању правописне норме између ученика III и IV разреда, као и између ученика средњих стручних школа и гимназија?

– Да ли постоје разлике у степену придржавања ортографских правила између ученика који похађају средњу школу у различитим градовима у Србији?

За анализирање питања из упитника коришћена је дескриптивна статистика (фреквенције, проценти), а за утврђивање разлика у дистрибуцијама одговора према узрасту, типу школе и месту употребљен је Хи-квадрат тест.

Резултати истраживања

Први захтев упућен средњошколцима у вези са попуњавањем упитника био је да своје одговоре пишу писаним ћиричним словима. Према законској регулативи (Закон о службеној употреби језика и писма), у Републици Србији у службеној употреби је ћирилично писмо, а латинично писмо се употребљава на начин утврђен законом (Службени гласник Републике Србије, 30/2010). Целокупна уџбеничка литература у нашој земљи написана је ћиричним писмом. Стога смо од ученика захтевали да одговоре пишу ћиричним писмом, писаним словима.

Анализа резултата показује да је 95,2% ученика позитивно одговорило на постављени захтев. Употребивши штампана ћирилична слова 3,1% ученика написало је одговоре у анкети. У осталим случајевима занемарљив број ученика одговоре је писао латиничним писаним или штампаним словима или комбиновањем оба писма (табела 2).

Табела 2: Процент употребе писма којима су ученици писали одговоре у анкети

Писмо	Процент
ћирилично (писана слова)	95,2%
ћирилично (штампана слова)	3,1%
латинично (писана слова)	1,2%
латинично (штампана слова)	0,2%
комбинација ћириличног и латиничног писма	0,3%
	100%

Будући да су готово сви ученици исправно одговорили на постављени захтев, није било неопходно да се утврђује разлика између ученика III и IV разреда, ученика који похађају гимназије и средње стручне школе, као ни између ученика из различитих градова.

Налаз нашег истраживања је у сагласности с резултатима испитивања о употреби писма у основним и средњим школама и код студената, будући да је мање од 10% ових испитаника у писању употребило латинично писмо иако је постављен захтев да се одговори на тесту пишу ћириличним писмом (Брборић, 2004: 53).

Пошто резултати анализе одговора из упитника показују да ниједан ученик није одговорио сва на питања не одступивши од правописне норме ниједанпут, резултате ћемо приказати у односу на питања која су ученицима постављена. Питања на која су ученици одговарали даћемо у њиховом изворном облику, односно примери питања из упитника писани су великим словима и садрже неправилно написане облике оних речи које су представљале предмет провере колико су средњошколци овладали правописном нормом српског језика.

Следећи захтев у анкети односио се на то да реченицу – ЗА ШТО ЗОРИЦИН КОЛЕГА ЛЕКАР У НИШКОЈ ФАБРИЦИ НЕ БРИНЕ О НЕГИ РАДНИЦА – ученици препишу исправно и да ставе одговарајући знак интерпункције. С обзиром на то да у оквиру ове реченице постоји више правописних захтева, анализу смо урадили на два нивоа. Најпре смо утврдили колико је ученика правилно преписало реченицу не направивши ниједну грешку. Потом смо анализирали колико је ученика применило ортографску норму везану за следеће речи у реченици, односно за следеће правописне области: *ЗАШТО* (велико слово на почетку реченице и спојено и одвојено писање); *ЗОРИЧИН* (велико слово и гласовне промене и гласовни односи); *НИШКОЈ* (велико слово); *НЕ БРИНЕ* (спојено и одвојено писање речи); *НЕЗИ* (гласовне промене и односи гласова), *УПИТНИК* на крају реченице (интерпункција).

Резултати показују да је само 9,2% ученика на правописно допустив начин преписало реченицу и ставило одговарајући знак интерпункције. Остали ученици су бар у једној правописној области одступили од правила, на шта указују подаци који се односе на поједине речи чије писање захтева познавање ортографске норме. Најпре ћемо представити резултате анализе који се тичу познавања правила о писању великог слова. Писање великог слова схвата се понекад као пробни показатељ писмености, премда је у суштини само ствар конвенције. За разлику од неких других правописних области, овде се не можемо ослањати на изговор, већ искључиво на правописну норму.

Великим почетним словом, односно речју *За што*, реченицу су започели готово сви ученици (98,1%), премда је било ученика (1,9%) који су написали велико почетно слово, али су предлог *за* одвојили од упитне заменице за ствари – *што*.

Ортографско правило да се властита имена пишу великим почетним словом и да се присвојни придев именица чији је суфикс *-ица* завршава суфиксом *-ичин*, као у речи *Зоричин* примењује нешто више од две трећине ученика (табела 3). Наиме, укупно је 64,7% средњошколаца у Србији поштовало ово правописно правило.

Табела 3: Поштовање ортографске норме у писању речи *Зоричин*

Облик речи <i>Зоричин</i>	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевцац	Јагодина	
Зорицин	29,5%	37,9%	32%	33,8%	34,3%	44,3%	6,2%	28,4%	32,9%
Зоричин	67,3%	60,8%	65,6%	63,8%	62,5%	55%	92,3%	67,9%	64,7%
зорицин	0,9%	0,9%	0,7%	1%	1,4%	0%	0%	1,2%	0,8%
зоричин	2,3%	0,4%	1,7%	1,4%	1,8%	0,7%	1,5%	2,5%	1,6%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Резултати у табели 3. показују да гимназијалци чешће пишу дату реч на правописно допустив начин (67,3%) него њихови вршњаци у средњим стручним школама (60,8%) и ова разлика је статистички значајна ($\chi^2=4.432$; $p<0.05$), док између ученика III и IV разреда нема статистички значајне разлике ($\chi^2=0.312$; $p=0.576$). Разлика је статистички значајна када се посматра место у коме ученици похађају средњу школу ($\chi^2=30.646$; $p<0.01$). Наиме, највише средњошколаца из Крушевца (92,3%) примењује ортографску норму у писању ове речи.

Нешто другачији налаз о поштовању правила о гласовним односима налазимо у опсежном истраживању о примени правописне норме у наставној пракси. Део поменутог испитивања представљало је писање присвојних придева властитих имена. У овом истраживању показало се да 52,9% средњошколаца из Србије зна да је од именице *Олгица* присвојни придев *Олгичин* (Брборић 2004: 84).

Правило да се не задржава велико почетно слово присвојних придева властитих имена који се не завршавају наставцима *-ов*, *-ев*, *-ин* требало је ученици да примене у писању речи *нишкој*. Анализа одговора упућује на то да нешто више од трећине ученика (37,6%) не поштује дато правило. Како подаци у табели 4 показују, најчешће се датог правила придржавају гимназијалци (72,1%), док мање од половине ученика у средњим стручним школама (47,8%) ову реч пише на начин који одређује правопис. Разлика између двају типова средњих школа статистички је значајна ($\chi^2=34.841$; $p<0.01$). Разлика између средњошколаца не постоји у односу на разред ($\chi^2=1.214$;

$p=0.271$), нити када се посматра место у коме ученици похађају школу ($\chi^2=2.612$; $p=0.455$), мада запажамо у табели 4. да средњошколци у Београду најчешће употребљавају исправно написан облик – *нишкој* (65,7%).

Табела 4: Примена правописне норме у писању присвојног придева нишкој

Облик речи <i>нишкој</i>	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	Гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
Нишкој	27,9%	52,2%	35,4%	39,8%	34,3%	42,5%	40%	38,3%	37,6%
нишкој	72,1%	47,8%	64,6%	60,2%	65,7%	57,4%	60%	61,7%	62,4%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

У систему глаголских облика речца *не* пише се одвојено и то правописно правило уочавамо у писању речи *не брине*. Резултати показују да је чак 97,4% средњошколаца поштовало ортографску норму у вези с писањем негације уз глагол⁴.

Да бисмо утврдили колико ученици владају правописном нормом везаном за однос гласова и гласовних промена, уместо правилног облика *нези* написали смо неправилан облик ове речи – *неги*. Одговори ученика показују да нешто више од трећине (33,5%) ученика употребљава облик *неги* (табела 5). Ученици који похађају гимназију нешто чешће (69,5%) него ученици средњих стручних школа (62%) поштују правописну норму у писању ове речи и ова разлика је статистички значајна ($\chi^2=14.459$; $p<0.05$). Исправан одговор чешће дају ученици IV разреда него млађи средњошколци (71,4: 61,6%) и ова разлика је статистички значајна ($\chi^2=3.603$; $p<0.05$). Статистички значајна разлика између средњошколаца постоји и када се посматра место у коме похађају школу ($\chi^2=14.965$; $p<0.05$). Посматрајући податке у табели 5 запажамо да чак 86,2% средњошколаца из Крушевца дату реч пише у складу са правописном нормом.

Табела 5: Поштовање правописне норме у писању речи нези

Облик речи <i>нези</i>	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
неги	30,5%	38%	38,4%	28,6%	34,8%	34,2%	13,8%	43,2%	33,5%
нези	69,5%	62%	61,6%	71,4%	65,2%	65,8%	86,2%	56,8%	66,5%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

⁴ С обзиром на то да изузетно велики број ученика не грешу у примени овог правила, даље анализе нису рађене.

На крају упитне реченице, каква је реченица коју смо дали ученицима да препишу, употребљава се упитник. Подаци у табели 6. показују да 70,2% средњошколаца на крају упитне реченице употребљава упитник. Међутим, нешто мање од четвртине ученика (23,8%) упитну реченицу завршава тачком, а незнатан број средњошколаца (6%) на крају реченице не употребљава ниједан знак интерпункције. Статистички значајна разлика између ученика не постоји када посматрамо тип средње школе и разред, али је разлика значајна уколико посматрамо место у коме ученици похађају средњу школу ($\chi^2=25.875$; $p<0.01$). У вези са применом овог правописног правила највише греше средњошколци из Јагодине (33,3% пише тачку, а 14,8% не употребљава интерпункцију), следе београдски средњошколци (26% употребљава тачку, а 4,6% не обележава интерпункцију), док ученици из Крушевца и Новог Сада најчешће обележавају упитником крај реченице (16,9%, односно 17,3% пише тачку, док 6,2% средњошколаца из Крушевца, то јест 4% ученика из Новог Сада не обележава крај реченице ниједним знаком интерпункције).

Табела 6: Употреба упитника на крају упитне реченице

Употреба интерпункције	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
упитник	71,6%	68,3%	73,5%	66,9%	69,4%	78,7%	76,9%	51,9%	70,2%
тачка	23,6%	24 %	22,3%	25,2%	26%	17,3%	16,9%	33,3%	23,8%
без интерпункције	4,8%	7,7%	4,2%	7,9%	4,6%	4%	6,2%	14,8%	6%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Следећим захтевом у упитнику желели смо да установимо колико средњошколци познају правописна правила која се тичу спојеног и одвојеног писања речи. Предност смо дали оним врстама речи код којих је писање проблематичније. Захтевали смо да у следећим низовима речи ученици подвуку само оне речи које су исправно написане: *светлоплав, светло-плав, светло плав; ауто пут, ауто-пут, аутопут; ни у чему, ниучему, у ничему; са мном, замном, предамном, уза ме.*

Резултати показују да је правилан облик речи *светлоплав* нешто више од трећине ученика (32,4%) означило као тачан, док је више од половине ученика подвукло неправилне облике ове речи, односно највећи број средњошколаца (45,3%) сматра да је облик *светло плав* исправан облик ове речи (табела 7). Као што можемо видети у табели 7, подаци показују да из-

међу ученика који похађају гимназије и ученика средњих стручних школа постоји статистички значајна разлика ($\chi^2=14.179$; $p<0.05$). Знатно већи број средњошколаца из средњих стручних школа него гимназијалаца сматра да је облик *светлоплав* неправилно написана реч. Статистички значајна разлика уочена је и када се посматра место у коме ученици похађају средњу школу ($\chi^2=27.399$; $p<0.01$). Ученици из Крушевца најмање су грешили одговарајући на ово питање.

Табела 7: Писање речи светлоплав

Облик речи <i>светлоплав</i>	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
светлоплав	38,5%	23,5%	30,5%	34,4%	30,3%	25,9%	54,8%	34,6%	32,4%
светлоплав	21,6%	25,2%	25,2%	20,6%	22%	20,9%	24,2%	29,5%	22,3%
светлоплав	39,9%	51,3%	44,3%	45%	47,7%	53,2%	21%	35,9%	45,3%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Исправно написан облик речи *аутопут* подвукло је као и у претходном примеру нешто више од трећине ученика (32,9%). Подаци у табели 8. указују да највише средњошколаца облик *ауто-пут* проглашава исправним обликом дате речи (57%), док 10,1% ученика сматра да је облик *ауто пут* написан на правописно допустив начин. Даље, статистички значајно више ученика завршног разреда него средњошколаца III разреда грешу у писању ове речи ($\chi^2=14.228$; $p<0.05$), а статистички значајна разлика је утврђена и у односу на место у коме се школа налази ($\chi^2=33.878$; $p<0.01$). Београдски и новосадски средњошколци чешће су подвлачили неправилне облике дате речи него ученици из Крушевца и Јагодине.

Табела 8: Поштовање норме у писању речи аутопут

Облик речи <i>аутопут</i>	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
ауто пут	8,6%	11,5%	11,2%	9%	8,2%	7,6%	6,2%	25,4%	10,1%
ауто-пут	56,5%	57,6%	49,3%	64,9%	53,9%	57,5%	68,8%	57,3%	57%
аутопут	34,9%	30,9%	39,5%	26,1%	37,9%	34,9%	25%	17,3%	32,9%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Анализа резултата приказаних у табели 9. показује да је 88,2% средњошколаца обележило правилно написан облик речи – *ни у чему*. Иако је занемарљив број ученика подвукао као исправне облике и *ни у чему* и *у ничему* (1,2%), налаз може бити интересантан, јер су једино за овај облик речи ученици сматрали да постоје дублетни облици. Значајна разлика утврђена је у вези са типом средње школе, пошто су гимназијалци направили мање грешака него ученици средњих стручних школа ($\chi^2=36.005$; $p<0.01$), као и у вези са местом у коме се школа налази ($\chi^2=25.246$; $p<0.01$). Чешће су на ово питање исправно одговарали ученици из Новог Сада и Крушевца него средњошколци из Београда и Јагодине.

Табела 9: Поштовање норме у писању речи ни у чему

Облик речи ни у чему	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
ни у чему	93,3%	80,6%	89,9%	86,4%	89%	93,3%	90,8%	72,7%	88,2%
ниучему	2,9%	3,4%	2,8%	3,5%	3,5%	0,7%	4,6%	5,2%	3,1%
у ничему	2%	15,5%	6,3%	8,7%	6,4%	5,3%	3,1%	19,5%	7,5%
<i>ни у чему</i> и <i>у ничему</i>	1,8%	0,5%	1%	1,4%	1,1%	0,7%	1,5%	2,6%	1,2%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Табела 10: Процент ученика који су у низу речи са мнош, за мнош, преда мнош, уза ме подвукли обе исправно написане речи – са мнош и уза ме

	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
тачан одговор	9,5%	4,7%	7,9%	7,3%	7,7%	8,7%	10,8%	2,5%	7,6%
нетачан одговор	90,5%	95,3%	92,1%	92,7%	92,3%	91,3%	89,2%	97,5%	92,4%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Последње питање у вези са правописном облашћу спојено и одвојено писање речи односило се на писање предлога испред личних заменица. Изузетно велики број ученика (92,4%) није тачно одговорио на овај захтев (табела 10). Наиме, само 7,6% средњошколаца подвукло је обе исправно

написане речи – *са мном* и *уза ме*, док су остали ученици сматрали да је само једна од тих речи написана у складу са правописним правилима, или су као исправно написане обележавали неправилне облике других двеју речи – *предамном* и *замном*.

Према мишљењу већине ученика (67,5%) у низу *са мном*, *замном*, *предамном*, *уза ме* исправно написана реч је *са мном*, док 14% средњошколаца мисли да је *предамном* исправно написана реч, 9,7% њих сматра да је реч *замном* написана на правописно допустив начин, а да је *уза ме* правилан облик речи мисли најмањи број средњошколаца, односно само 8,8% њих (табела 11). Овакав налаз се може објаснити учесталашћу употребе појединих облика речи. Стога није неубичајено што је највише ученика упознато са правилом о писању најфреквентније речи – *са мном*, а да облик *уза ме*, који се ређе употребљава, знатан број ученика не препознаје као исправно написану реч.

Табела 11: Поштовање норме у писању речи са мном, за мном, преда мном, уза ме

Облик речи са мном, за мном, преда мном, уза ме	Тип средње школе		Разред		Место				Укупно
	гимназија	средња стручна школа	III	IV	Београд	Нови Сад	Крушевац	Јагодина	
са мном	66,7 %	68,6 %	68 %	67 %	68,1 %	70,9%	72,5 %	52,4 %	67,5 %
Замном	7,8 %	11,9 %	8,4 %	11 %	7,8 %	8,2 %	11 %	19 %	9,7 %
предамном	14 %	13,8 %	15,2%	12,7%	14,2 %	12,1%	13,2 %	17,9 %	14 %
уза ме	11,5 %	5,7 %	8,4 %	9,3 %	9,9 %	8,8 %	3,3 %	10,7 %	8,8 %
Укупно	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100%	100 %	100 %	100 %

Закључна разматрања

Познавање правописа чини изузетно битан део језичког система, док његово непознавање представља проблем, јер записано остаје и тешко се може правдати непажњом или омашком. Стога квалитетна настава правописа доприноси ваљаном одвијању наставе српског језика и књижевности.

Да правописно знање ученика у Србији није на сасвим задовољавајућем нивоу, није новина за наставнике, а резултати истраживања спроведених у последњих неколико година указују да нема значајног напретка ученика у овој области. Резултати нашег испитивања упућују на сличан закључак. Истакли бисмо налаз који показује да ниједан средњошколац из неколико градова у Србији није одговорио на сва питања из упитника

поштујући у потпуности ортографску норму. Даље, погледамо ли истраживане области, запазићемо да ученици најмање познају норму везану за правописну област спојено и одвојено писање речи, док најчешће примењују правописна правила о писању великог слова и правила о употреби интерпункције. Следи знање ученика о поштовању норме у вези са гласовним променама и односом гласова. До сличних закључака довела је анализа правописног знања ученика и студената, с обзиром на то да су ове популације најбоље знање показале при писању великог слова и интерпункције, а потом у примени ортографских правила о гласовним променама и односу гласова (Брборић, 2011: 98).

Наше истраживање показује и да између ученика који похађају гимназије и средње стручне школе, као и између ученика III и IV разреда нема велике разлике. Стиче се утисак да средњошколци заборављају градиво научено у основној школи и да нема систематског обнављања и утврђивања правописног знања ученика у средњој школи. Међутим, у познавању правописне норме српског језика установљене су значајне разлике у односу на место у коме се школа налази. Другим речима, средњошколци из Крушевца чешће примењују ортографска правила него ученици из Београда, Јагодине и Новог Сада.

На крају, да би правописна норма била имплементирана кроз наставу правописа и коришћена у спонтаној писаној комуникацији, неопходно је ученике упознати и са основним принципима ортографске норме и са главним правилима. Потребно је да наставници презентују правила поткрепљена мноштвом примера и да ученици активно учествују у њиховом усвајању, јер се настава правописа не може одвијати искључиво путем предавања, које представља један од најчешћих типова часова у традиционалној настави српског језика и књижевности и у средњој и у основној школи.

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројектима „Од подстицања иницијативе, сарадње, стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву (бр. 179034) и „Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије“ (бр. 47008), чију реализацију финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (2011-2014).

Литература

- Белић А. (1999): *Правописи – свеска 1* (изабрана дела Александра Белића), 11. том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брборић В. (2004): *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд: Филолошки факултет.
- Брборић В. (2011): *Правопис и школа*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

- Дешић М. (1994): Актуелна питања правописа српскога језика, *Споне*, XXVI, бр. 5–6, Никшић, 40–41.
- Дешић М. (1997): Српски правопис од Вука до данас, (реферат на XIII сабору учитеља Србије у Лесковцу), *Учитель*, XV/57–58, 119–122.
- Дешић М. (1998а): Правопис и школа, *К новој писмености*, Београд: Научна књига, 30–32.
- Дешић М. (1998б): О правописној норми у српском језику, *К новој писмености*, Београд: Научна књига, 148-150.
- Дешић М. (2004): *Правопис српског језика – приручник за школе*, Земун: Нијанса.
- Петровић А. (1999): *Језичке особине ученика у школама средњег образовања*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Пешикан М., Јерковић Ј., Пижурица М. (2010): *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић Р. (1991б): *Српскохрватски правопис – нормативистичка испитивања о ортографији и ортоепији*, Београд: Научна књига.
- Симић Р. (1994): *Правопис српскога језика – нормативистичка и кодификолошка испитивања*, Унирекс, Актуел: Никшић, Земун.
- Симић Р. (2001): *Српска граматика I*, Београд: МХ Актуел.
- Службени гласник Републике Србије 30/2010.
- Стевановић Ј. (2011): Правописне одлике језичке културе ученика у основној школи, *Српски језик*, XVI/1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Филолошки факултет, 637–652.

Подаци о аутору:

*mr Jelena Stevanovic istrazivac saradnik, Institut za pedagogoska istrazivanja,
Beograd, istrazivacka obast: jezicka kultura, stilistika i funkcionalna pismenost
jstevanovic@rcub.bg.ac.rs*